

ze Za-
edesá-
í ještě

arktu
rchiv-
daný
cibis-
encie,
(394),
mod-
oram
arkt
ztah
lava-
nec
ské-
ého
ádl
kde
nni-
dě
so-
ce
ho

ta-
ak
is-
m
ě,
y
n-

- 4 Vyplývá to z fingovaného arcibiskupova milostného dopisu, adresovaného toho roku z Prahy nejmilejší, nejkrásnější ženě ve Freudensalu, arcibiskupské „Kratochvíli“ u Salcburku, viz MAYER – RIETSCH 1896, 242nn.
- 5 Srov. například světiče na Třeboňském oltářním retáblu: Sv. Kateřina, sv. Máří Magdaléna, sv. Markéta (vnitřní strana obrazu s Kristem na hoře Olivetské na vnější straně), tempera, smrkové dřevo oboustranně potažené plátnem, 132,8x92 cm; později v kapli sv. Máří Magdalény na poušti u Třeboně, zakoupeno 1872, Národní galerie v Praze, inv. č. O 476. Anebo světiče z malovaného rámu obrazu Panna Marie Ara Coeli, Praha, 1385 až 1390, tempera, lipové dřevo oboustranně potažené plátnem a pergamenem, 92,5x69 cm; pochází patrně z katedrály sv. Víta v Praze, zakoupeno ze soukromé sbírky J. Hinrichsena v Berlíně 1928, Národní galerie v Praze, inv. č. O 1457.

146. Sv. Alžběta Durynská

Praha (?), 1380–1390

jemnozrnný vápenec (opuka?),
výška 78 cm, šířka 23 cm, hloubka 18 cm;
plná, vzadu opracovaná socha,
rozsáhlejší zbytky původní polychromie
na obličejích, částečně na roušce, doplněna
pravá ruka, schází část atributu – mísy;
1991 očištěno v restaurátorských
ateliérech Österreichische Galerie Wien
Provenience: údajně pochází ze zámku
Thann u Zeltwegu, získáno z císařských
sbírek od Josepha Daniela Böhma, 1860;
Österreichische Galerie Belveder, od 1953
Wien, Österreichische Galerie,
inv. č. 4.897

Kult sv. Alžběty Durynské (1207–1231), dcery uherského krále Ondřeje II., se od jejího svatořečení v roce 1235 šířil především ze dvou center – z Marburgu, kde ve františkánském špitále zemřela, a z Košic, města uherských králů, nedaleko něhož se údajně narodila. Úcta ke sv. Alžbětě byla programově panovníky z rodu Lucemburků podporována. Karel IV. v rámci své východní politiky nejen patronku Uherského království uctíval a propagoval (viz například umístění jejího obrazu v kapli sv. Kříže na Karlštejně), uherskému králi Ludvíku z Anjou dal navíc dokonce nejstarší dceru Markétu za manželku (svatba kolem roku 1345). Na něj v pravém smyslu slova navázal druhorozený syn Zikmund, který se jako uherský král přičinil v prvních desetiletích 15. století o výstavbu košického chrámu sv. Alžběty a jméno uherské svaté patronky zvolil i pro svou dceru (Alžběta, 1409–1442). Oblibu této královské světiče na lucemburských dvorech může nakonec vyjadřovat i skutečnost, že hrob světiče v kostele sv. Alžběty v Marburgu, k němuž se konaly pravidelné poutě za účasti věřících z celé Evropy, byl vyzdoben sousoším jedné z nejstarších kamenných piet krásného stylu, s největší pravděpodobností pocházejícího přímo z Prahy (Kat. 134).

Vídeňská soška sv. Alžběty Durynské je ojedinělá hned z několika ohledů – předně samotným sochařským provedením tématu, jakož i mimořádnou virtuozitou autorského zpracování a výtvarnou kompozicí, oproti běžným figurálním schématům krásného slohu s převládajícími vertikálami dlouhých draperiových skladů. Toto řešení mělo v lucemburské Praze starší předstupně, jak ukazuje příklad Madony z farního kostela v Kladsku (Kat. 60). Nový plastický akcent a pohybovou dynamiku do něj však vnesl až svatovítský *director fabricae* Petr Parlér, s největší pravděpodobností autor kompozičně podobně vystavěné mariánské sochy z kostela sv. Máří Magdalény ve Vratislavi (Kat. 74). I drobná soška sv. Alžběty vznikla nejspíše v blízkosti pražské katedrální hutě, jak by dosvědčovalo její srovnání s monumentální figurální výzdobou Staroměstské mostecké věže (Kat. 80); Sv. Prokop v tomto kontextu zaujme svou vertikálně skládanou draperií, za pozornost potom stojí zvláště socha sv. Zikmunda, která připravila řešení pravého předloktí s napnutou draperií podkasaného pláště. S tvarově bohatší redakcí téhož motivu se setkáváme také na o něco pozdější Madoně z Altenmarktu u Salcburku (Kat. 145), archivně doloženým pražským importem,¹ která vídeňskou Alžbětu připomene klidným, statuárně vyváženým postojem, tvarovou čistotou a řemeslnou brilancí. Oběma je společný i lyrický, niterně pohroužený výraz. Těmito charakteristikami se vídeňská socha ovšem přibližuje i pozoro-

Kat. 146.1 Sv. Anna Samotřetí z Nové Říše • Praha, 1380–1390 • jemnozrnný vápenec (opuka) s novou polychromií, výška asi 160 cm • Nová Říše, premonstrátský klášter, kaple sv. Anny

ruhodné skulptuře sv. Anny Samotřetí z premonstrátského kláštera v Nové Říši, která na své zhodnocení stále ještě čeká.² Přesto však již dnes lze říci, že se shodují v typice a výrazu jemné tváře, podobným způsobem jsou zpracovány i cípy pláště pod pažemi. Do této skupiny děl rané fáze krásného stylu nesporně patří i Pieta z Altenstadtu u Feldkirchu neznámé původní proveniencie, kterou Gerhard Schmidt dokonce autorsky spojil se Sv. Alžbětou z Belvederu;³ jejich vztah i přes neoddiskutovatelné stylově motivické souvislosti však bude přece jenom asi volnější.

Zajímavé paralely ke Sv. Alžbětě z vídeňského Belvederu poskytuje Světiče neznámého původu ze sbírek Národní galerie v Praze (inv. č. P 8.799),⁴ vyznačující se podobně přesnou definicí tvarů a vysokou uměleckořemeslnou úrovní sochařského zpracování. Blízké jsou i některé kompoziční a morfologické detaily, jako například řešení bočních partií, zvláště pak způsob přehození pláště přes předloktí na jedné a napnutí draperie kolem ostře ohnutého loktu na druhé straně. Tato pozorování podporují úvahu o společném stylovém východisku sochařů obou děl, která kromě řečeného spojuje také šikmé vrypy ve tvaru obrácených protáhlých kapek na spodní části soch – jinak rukopisný motiv příznačný spíše pro sochařství ve dřevě. Dokladem široce založených vazeb střeoevropského (pražského) uměleckého prostředí s francouzským dvorským okruhem pak mohou být nejen plošně rozproštěné lemy na podstavcích soch, nýbrž také jejich křehké, dvorský elegantní vyznění; poněkud teatračně exaltovanou gestiku galerijní světiče, zjevnou z detailu praviče pozvedající cíp pláště, však u vídeňské Sv. Alžběty vystřídala spíše trpělivost a zbožná pokora, s níž tato královská dcera podává kaši žebrákům a nemocným.

Jiří Fajt

Literatura

- (Výst. kat. Wien 1962), 356, č. kat. 407; KUTAL 1962, 88; BAUM 1971, 38nn, č. kat. 16; BAUM 1971, 13n (s další literaturou); (Výst. kat. Wien 1990), 30n (Lothar SCHULTES); (Výst. kat. Wien 1994), 135, č. kat. 23 (Arthur SALIGER); (Výst. kat. Praha 1996), 32–34, č. kat. 4; BRUCHER 2000, 368, č. kat. 118 (Lothar SCHULTES).

Poznámky

- 1 V neposlední řadě Prahu jako místo vzniku těchto soch prozrazuje užití jemnozrnného vápence, pocházejícího nejspíše z lokalit v okolí Bílé hory a Přední Kopaniny nedaleko hlavního města Českého království.
- 2 Jako zřejmě poslední z kamenných soch dochovaných in situ v Čechách ještě nebyla restaurována a nebyl proveden ani základní restaurátorsko-technologický průzkum díla. Umělecko-historickou analýzu sochy komplikují četné přemalby a zřejmě i plastické retuše.
- 3 K tomu SCHMIDT 1977/I, 101n, 111n. Dále též Lothar SCHULTES in: BRUCHER 2000, 366n, č. kat. 116.
- 4 K tomu (Výst. kat. Praha 1996), zvl. 7–25, 52–71 (Jiří FAJT, Milena BARTLOVÁ).